
РЕЦЕНЗИИ / REVIEWS

ЗА ПЪТИЩАТА НА УТВЪРЖДАВАНЕ НА НАЦИОНАЛНАТА ИДЕЯ – С ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКА ПРЕЦИЗНОСТ И ВЪЗРОЖДЕНСКА ПОСВЕТЕНОСТ ON THE WAYS OF ASSERTING THE NATIONAL IDEA WITH A RESEARCHER'S PRECISION AND A REVIVALIST'S DEDICATION

**Елена Налбантова. *Българска възрожденска литература. Въведение*. Велико Търново:
УИ „Св. св. Кирил и Методий“, 2022, 212 с.**

През 1862 г. зографът Александри Попгеоргиев посяга към четката, за да пресъздаде образа на един вдъхновен учител, поет и преводач – Ради Колесов (1837–1862). Този портрет – сред първите светски по своя характер у нас – прави впечатление освен с епитафията, изписана на облегалката на стола, с два детайла, илюстриращи някои от качествените промени в мисленето на възрожденския човек за света и за собственото му място в него – разтворената книга и глобуса. Символният потенциал, заложен в тях, несъмнено отправя към представата за последователното разгръщане на жизнените и познавателните хоризонти, за дотсега до културния опит на Другия, за стремежа наученото и усвоеното да се положи чрез перото в десницата в перспективите на бъдещето за полза на любомъдрите единородци. Неслучайно тъкмо това изображение стои на корицата на новата книга на проф. Елена Налбантова – „Българска възрожденска литература. Въведение“ (2022), издание на УИ „Св. св. Кирил и Методий“ (Велико Търново), за да заяви имплицитно генеративната идея за съдбовните светогледни трансформации у българина през XVIII и XIX в., които посредством стройната структура на изследването внимателно биват проследявани, контекстуализирани и анализирани.

Кой е водещият принцип, който обуславя житейските избори на българските възрожденци? Елена Налбантова със свойствената си изследователска прецизност и по възрожденски непосредствено открояваща се посветеност аргументирано го припознава в уповаването на знанието и във вярата в постижимостта на човешкото щастие. Така Векът на Просвещението и Векът на оптимизма определят хронологичната ос, върху която биват полагани, съотнасяни и интерпретирани явления, тенденции, отделни автори присъствия. Това предпоставя и избраната функционална методология – своеобразното пресичане и взаимното допълване на социокултурния (напр. „Между европейския контекст и своята мяра“), литературноисторическия (напр. „Вътрешна периодизация“) и персоналистичния (напр. „Паисий Хилендарски и „История славянобългарска“, „Григор Пърличев между златния и трънения венец“) подход. Чрез нея всеки един компонент – от дадените проявления на обективната културна среда до спецификите на художествения детайл в разглежданата творба – участва в наситения, богато асоциативен научноизследователски наратив за възрожденската епоха, видяна като „мъчителна и бавна промяна в светогледа отначало на стопанския и интелектуалния елит, а постепенно и на масовия българин“ (с. 11). А отделните признаци на тази промяна – във времето от средата на XVIII в. до 80-те години на XIX в. (с идей-

но-естетически център – Вазовите поетични и белетристични произведения с доосвободенска тематика) – се онагледяват през пораждащия се интерес към „нова светска просвета, която чрез мобилността на учители и ученици, както и чрез ползването на общи учебни материали постепенно изгражда единен книжовен език, усет за общностна идентичност и познание за етническата територия“ (с. 11).

Изложението в „Българска възрожденска литература. Въведение“ структурно-композиционно е организирано в пет дяла: „Общи въпроси“, „Будители“, „Поети“, „Разказвачи“ и „Възрожденска драматургия“, като ключови негови особености са широката фактологична основа, разгърнатата в отделни литературоведски направления теоретична обосновааност, откритата диалогичност, която в хода на аргументацията намира реализация както чрез преимуществата на паралитературните жанрове (привеждането на писма, мемоари като свидетелства на обществени настроения или индивидуални позиции), така и през възможностите на метатекстовите съотнасяния спрямо установени във възрожденстиката научни постановки (в този порядък частен случай, какъвто е позоваването на някои от концепциите на акад. Иван Радев, разкрива продуктивна – и така почтително изразена в поколенчески план, – научна приемственост – един от залозите за устойчивостта във времето на въведените „нови нюанси“ (с. 24) в осмислянето на процеси, автори, произведения). След необходимите терминологични уточнения, касаещи понятия като „турско робство“, „книжнина“/„литература“, „Възраждане“, Е. Налбантова закономерно се насочва към същността на епохата на Българското възраждане, към образа въобще на „балканския човек“, чито битови навици и отношение към пряко видимото илюстрират белезите на т.нар. „полихронна култура“ (по терминологията на Едуард Хол), към характерните сходства и отлици спрямо Ренесанса и Просвещението в Западна Европа. Важно е да се отбележи, че в теоретичните построения на Е. Налбантова с оглед вътрешната периодизация на възрожденската литература се обособяват четири етапа на разволя на идеите, указващи съответно отделните пътища на утвърждаване и разпространение на националната идея, което, от своя страна, е сред определящите черти на цялата епоха (с. 15): преходен (включващ дейността на Софийската книжовна школа, българската католическа книжнина от XVII–XVIII в., дамаскините и сборниците със смесено съдържание, летописните разкази и бележки), историографски, просвещенски и на естетическа зрялост (или – по думите на Ив. Радев – „от романтизъм към критически реализъм“). А що се отнася до съответните доминиращи развойни процеси – те биват интерпретирани съобразно изявяващите се между тях естетически, а не политически граници, като с това се акцентира и върху определящата специфика на приложения изследователски подход в книгата.

Следващите части в нея открояват и концептуализират литературноисторически сюжети, разгърнати в тяхната взаимна обвързаност върху широка проблемно-тематична основа. Така биографичното конкретизиране непосредствено се отнася към знакови проявления на духовната атмосфера на времето (напр. връзката Милко Котленски – Софроний Врачански и ролята и значението на Котленската калиграфско-писарска и художествено-орнаментаторска школа), детайлното описване натюрела на един автор и общественик е продиктувано от обективното прецизиране на условията за осъществяване и продължаване на идейна близост в името на общия идеал (Неофит Бозвели като политик и книжовник и влиянието му върху Георги Раковски), а онагледяването на общите теоретични положения неизменно се свързва с частни поетологични особености (типозите поетично слово и принципът на автореминисценцията у Добри Чинтулов). С научна отдаденост и с изследователска преданост към обекта на своите наблюдения Е. Налбантова откроява строго индивидуалното в отделните творчески гласове, извежда свойственото, приносното в проявленията им, търси местата на близост между съответните светогледни нагласи, за да обобщи търсенията и посланията на една динамично развиваща се епоха, съотносими и към днешния ден. А вникването в тях почива на разнообразието на гледните точки – напр. социокултурната панорама, диахронния прочит, конкретния авторов текст анализ (както е в случая с „Буквар с различни поучения“ и поне трите посоки на неговото осмисляне като книжовно явление: обвързаността му с програмата на Брашовското филологическото дружество и на Книгоиздателската задруга; оценките за него от самите възрожденци – Анастас Кипиловски, Васил Априлов, Иван Богоров,

Райко Жинзифов; тезисите на Е. Налбантова в контекста на съвременните тенденции в науката за Възраждането). Дали ще формулира и разгръща определени концепти (трагичната обездоменост във възрожденската социална проза, свръхакцентирания нравствен патос у Блъсков, противоречията пред интелигента или предизвикателствата пред дълбоко рефлексивната личност и нейното осъзнаване на относителността в общоприетите ценности), ще проследява закономерностите в дадена процесуална верига (етапите в откриването и развоя на драматургичния жанр), или ще поражда характерни междутекстови прочити (Харалан Ангелов – Христо Ботев; „Ще ли им се върне?“ – „Под игото“), изследователската перспектива в „Българска възрожденска литература. Въведение“ бива обусловена от едно ключово усилие – обособяването механизмите на оформяне на национално съзнание и тълкуването на отделните аспекти на тяхната съдържателна въплътеност и действена изявеност.

„Българска възрожденска литература. Въведение“ пряко кореспондира с предходни изследвания на Е. Налбантова, като „Възрожденският човек – утопии и реалности“ (2001) и „Заради Възраждането“ (2012), чрез което се продължава своеобразният метатекстов Разказ, умело балансиращ между високото и масовото, каноничното и периферното във възрожденската словесност. В своята съсредоточеност над стратегиите за съграждане на модерната общност той и последователно онаглеждава прилагането на неотменимите средства за разгръщане на все по-интензивен диалог с чуждото при диренето на основанията на своето.

Владимир Игнатов*

* Владимир Игнатов – д-р, 9 Френска езикова гимназия „Алфонс дьо Ламартин“, vladimir_ignatov@abv.bg, <https://orcid.org/0000-0002-8788-1888>